

Darko Polšek: recenzija

Malcolm Gladwell: Izvan prosjeka (Outliers), Jesenski-Turk, Zagreb 2009. prevela: Karmela Cindrić

Američki publicist (*The New Yorker*) i povjesničar Malcolm Gladwell objavio je prošle godine svoju treću knjigu, *Outliers. The Story of Success*, (Izvan prosjeka. Priča o uspjehu) koja je ponovno, uz njegove prethodne sjajne knjige *Tipping Point* (Točka preokreta) i *Blink* (Treptaj) postala jedna od najčitanijih i najprodavanijih suvremenih knjiga svijeta. Za to postoje dobri razlozi. Gladwell je postao svjetski poznat po svojim izvrsno uobličanim pričama o razmjerno složenim teorijskim i društvenim temama: u prvoj knjizi, tema je kako od malih stvari (ideja, proizvoda) nastaju velike posljedice; u drugoj je bila riječ o našem brzom načinu mišljenja i odlučivanja (u „treptaju“).

U knjizi *Izvan prosjeka. Priča o uspjehu* riječ je o uzrocima i razlozima uspjeha u životu. Opet razmjerno složena tema. Gladwell ju je izvrsno obradio u deset poglavlja. Osnovna je teza knjige da najčešće ne obraćamo pažnju na socijalne kontingencije, slučajnosti (ali i pravilnosti ponavljanja) ljudskog uspjeha, već smo mnogo češće spremni vjerovati u urođene talente, naslijeđenu inteligenciju i sl. psihološko-genetske kvalitete.

Jedna od takvih socijalnih kontingencija primjerice može biti datum ili godina rođenja. Ako se neka klasa djece (razred, sportska momčad) formira prema datumu rođenja, onda je jasno da će dijete koje je rođeno u prvom dijelu takve godine biti fizički i mentalno razvijenije, te da će imati veće šanse ući u kategoriju „boljih“ pojedinaca svoje klase. To je isprva tek mala prednost. Ali uz selekcijske kriterije, takva će se početna prednost vjerojatno pretvoriti u stvarnu prednost (recimo ako dijete zbog početne prednosti ubacimo u napredni razred, u bolju školu, u stariju momčad i sl.) „Mogli bismo, drugim riječima, lako uzeti u svoje ruke mehanizam postizanja uspjeha (primjerice određivanjem različitih datuma za formiranje generacije/klase). No ne činimo to. Zašto? Zato jer se uporno držimo zamisli da je uspjeh jednostavno rezultat pojedinačnih zasluga i da svijet u kojemu smo svi odrasli i pravila koja kao društvo stvaramo uopće nisu važna.“ (str. 30) Druga takva kontingencija može biti i godina rođenja.

Razmotrimo primjer uspjeha Billa Gatesa. Za neka velika („genijalna“) djela, bilo je potrebno mnogo slučajnosti: primjerice, upis u pojedinu školu, platna sposobnost roditelja, ali isto tako i vrijednost „novuma“ kojima se pojedinac zbog sretnih okolnosti mogao posvetiti prije negoli je napravio svoje genijalno djelo. U slučaju Billa Joya i Billa Gatesa, Gladwell tvrdi: da su bili rođeni ranije, ne bi mogli biti tako rijetki pojedinci kojima je bilo dopušteno programiranje („igranje“) na golemim prototipovima kompjutera u IBM-u. Da su rođeni kasnije, u vrijeme kada su *mainframe* kompjutori već postali uobičajeni, njihova revolucionarnost ne bi došla do izražaja. Drugim riječima, „ako ste 1975. već završili fakultet i radili, pripadali ste staroj paradigmi. Upravo ste kupili kuću. Oženili se. Beba je na putu.... No isto tako nije dobro ni ako ste premladi... Što znači da treba biti rođen 1954. ili 1955. Kada je rođen Bill Gates? 28. listopada 1955.“ (str. 54-55).

Nadalje, u ostvarivanju uspjeha, postoji i pravilo o 10000 sati vježbe koja je potrebna da bi se potpuno svladala neka vještina – primjerice sviranje klavira. Tek potom postajemo „virtuozi“. Međutim, djeca obično to ne svladavaju sama (jer 10000 sati vježbe znači oko 5 sati vježbe dnevno tijekom 10 godina), već je potrebna okolina – roditelji, koji će pružiti pravi okoliš i poticaj za takav trening.

A što je s inteligencijom? Kada razmotrimo klasu najinteligentnijih pojedinaca (s kvocijentom inteligencije višim od 140), kaže Gladwell, vidjet ćemo da im daljnje povećanje inteligencije ne donosi društvenu selektivnu prednost. Zašto je to tako? I koji kriterij uspješnosti treba potražiti za takve iznimne pojedince? Gladwell na primjeru Roberta Oppenheimera (voditelja Manhattan Projekta), višeg socijalnog statusa, i Chrisa Langama (iznimno nadarenog djeteta siromašnih roditelja), odgovara da je klasno podrijetlo, a posebno način ophođenja i komunikacije „bogatih“ roditelja bitno drukčiji od ophođenja s djecom „siromašnijih“ roditelja, tako da početno iste sposobnosti završavaju bitno različitim društvenim ishodima.

Osim takvih „kontingencija“, tu je naravno i upornost, odnosno „adversity“, prepreke, koje su katkada, kod nekih pojedinaca, dobre za razvijanje osobina i vještina koje se standardno nisu tražile u društvu. Gladwell navodi primjer Joea Floma, danas jednog od najpoznatijih i najbogatijih pravnika na svijetu, kojega kao Židova

nisu pripustili u klasu elitnih pravnih društava, pa se morao baviti stvarima kojima se oni nisu bavili (jer se u to vrijeme time nitko nije trebao baviti): „neprijateljskim preuzimanjem kompanija“ odnosno strategijama pribavljanja glasova dioničara neke firme. Nakon 80-ih, ta je vještina postala jedna od značajnijih pravničkih vještina, te su Flomove pred-radnje (tj. „10000 sati vježbi“) predodredili njegov (budući) uspjeh.

Predmet prvoga dijela knjige jest statistička devijacija prema uspješnosti, a predmet drugog dijela knjige su devijacije prema neuspješnosti. Ali kao što postoje „razlozi za uspjeh“, isto tako postoje i razlozi neuspjeha. Primjerice, korejska avionska kompanija imala je u jednom razdoblju značajan broj padova aviona. Analiza je pokazala da je jedan od presudnih razloga za takvo stanje bila korejska kultura „nezamjeranja“ nadređenima. Bilo je potrebno promijeniti navike komuniciranja s nadređenima, da se isprave te „kulturne“ pogreške.

U posljednjem autobiografskom poglavlju, autor priča o svojim precima s Jamajke i navodi kakve su sve slučajnosti odredile njegov uspjeh.

Ukratko, Gladwellova je knjiga poučna jer navodni brojne mehanizme uspjeha i neuspjeha na koje obično ne obraćamo pozornost. S druge strane, Gladwell opovrgava isuviše pojednostavljenu hipotezu o urođenim sposobnostima, genijalnosti pojedinaca i sl. Da bismo razumjeli uspjeh i neuspjeh „moramo gledati dalje od pojedinaca. Moramo razumjeti kulturu koje su ti pojedinci dio, potom tko su im prijatelji i obitelji, i odakle su te obitelji došle. Moramo shvatiti da vrijednosti svijeta u kojemu živimo i ljudi kojima se okružujemo imaju dubok utjecaj na to tko smo.“

Knjiga je namijenjena najširoj publici, ali posebno onoj koja se zanima za popularizaciju znanosti – ovaj put društvene znanosti. Napisana je prekrasnim stilom, jednostavnim, s mnogo zanimljivih primjera iz svakodnevnog i ne tako svakodnevnog života, i dokazuje jednu humanu poantu – da se kontrolom vlastite sredine (društvenoga okoliša) može uspjati. Sudeći na primjeru samog autora (podrijetlom s Jamaike) – to se zasigurno može.